

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

מח

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

ישראל, געגען דיא קאָפּף. זייטע דעז בעטטעז: מח (א) נאָך דיווען בגעבענע הייטען וואורדע דעם יוסף בעריכטעט, זיהע דיין פּאַטער איזט קראַנק! ער נאָם זיינע צווייא זאָהנע מיט זיך, געמליך מנשה אונד אפרים: (ב) מאָן בעריכטעט טע עז דעם יעקב, אונד שפראַך, זיהע דיין זאָהן יוסף קאָמטט

ישראל על ראש המטה: פ מח א ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים: ב ויגד יעקב ויאמר הנה בנך יוסף כא

רשי

תרגום אונקלוס

ישראל על דיש ערסא: מח (א) ויהוה בתר פתגמיה האלון ויאמר ליוסף הא אבך שכיב טרע ודבר יתדברין בנזחי עשיהות מנשה ויתאפרים: (ב) וחי ליעקב ויאמר הא בך יוסף אתי

תעלא בעידני סניד ליה: על ראש המטה * הפך עמו לכד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של סולה ד"א על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא הי' בה גשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשנה לבין הגויס וברי הוא עומד בכדקו:

מח (א) ויאמר ליוסף * אחד מן המעידים וברי זה מקרא קצר ויש אומרים אמרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אמרים אבל אביו למנרים להגיד לו: ויקח את שני בניו עמו כדו שיכנס יעקב לפני מותו: (ב) ויגד * המגיד ליעקב ולא פירש שי והרבה מקראו קברי לשון: ויתחוק

באור

פלה וכתשטמו מטטה בפלם שמתחה שטלה, או ארשו נטה, והמ"ס טסק ודגש הטי"ת, כ"ס, ומסקלו מטה וכתשטמו מטה על לחסדון ט"ן משקל מטה מרמה, ולכן הביאו בארש מטט וכארש נטה, אמנס דעתו טטה "שארש נטה, ונעור השם מן הפעל הזה, לפי שהאדם שוכב עליה ופושט עמו וכשען עליה עעבין כנחליח נטיו (במדבר כ"ד ו'), שהוא עבין פשיטה ומתוסה, וראש המטה הוא החקם אשר ראש האדם שוכב עליו והוא אל מוט אל המטה:

מח א ויאמר ליוסף האומר, ורכים כמטה, והנה יב"ע תרגם וזיתאמר ולא תרגם כהורא' נטין הקל דק כהוראח בנין נפעל (כי בנין נפעל מתורג' בארמי בנין התפעל), וכוננו בזה למלאת החסדון, ולכוננה זאת מתורגם בל"א (וואורדי דעס יוסף בריכטעט): ויקח אח שני בניו עמו אח מנשה וגי', שהם מנשה ואפרים, וכן מתורגם בל"א, ולקחם עמו כדו שיכנס יעקב לפני מותו: (ב) ויגד ליעקב, המגיד, ויב"ע תרגם ותניאו, בלשון רבים, והוא מלשון סיפור (ערנעהלן), ולא מלשון אמירה, (זאמן), ובל"א מתורגם (מאן בריכטעט), ותישכ על מיהם קבור לשון הכתוב, וגם כפל הלשון ויגד ויאמר, כי כבר כתבנו בהקדמה כי עבין ההגדה הוא רק הודעת הדבר ולא יודה על לשוט ממש שהודיע בה, רק על כלל ההודע, אבל עבין אמיר' הוא ספור הדברי' של המדיע בלשוט ממש, ולכן לא יאכזח האומ' ויגד ליעק' הנה נק' יוסף בא אלך, כי ויגד הוא רק הודעת העמון ולא יכלל בו הודעת הלשון ממש, אמנס העלמה סנסטטה היא ויגד ליעקב כי בני יוסף בא אליו, אולם בהוספת מלת ויאמר באה המליטה נכונה גדך כלל ופרע, במקלם יכלול הודעת הדבר, ואס' יפרש הלשון ענש שהודיע, וכתוב כלל

בא אליך ויתחזק ישראל וישב
 על המטה: ויאמר יעקב אלי
 יוסף אל שדי נראה אלי בלוי
 בארץ כנען ויברך אתי: ויאמר
 אלי הנני מפרך והרביתה
 ונתתיה לקהל עמים ונתתיה
 את הארץ הזאת לזרעך
 אחריך אהות עולם: ועתה
 שני

קאמטט צו דיר! דא מאַסטע
 זיך ישראל שטאַרק, זעסטע זיך
 אויף אים בעסטע: (ג) אונד
 שפראך צו יוסף, גאָסט דער
 אללמאַכטיגע ערשין מיר צו
 לוי אים לאַדע כנען, אונד
 זעגנטע מיך: (ד) שפראך צו
 מיר, איך ווילל דיך פֿרוכט-
 באַר מאַכען, פֿערמעהרען,
 אונד צו איינער מענגע
 פֿעלקער מאַכען: זאָדען
 ווילל איך דיינעם זאַמען
 גאָד דיר ריזען לאַנד אויף-
 געבען, אַלז אײן אייגענטום
 אויף עײג: (ה) טון זאָללען
 דיינע

תרגום אונקלוס

רשי

אתי לותך ואתקם ישראל ויתב על
 ערסא: (ג) ויאמר יעקב ליוסף אל
 שדי אתגלילי בלוי בארעא דקנען
 וברוך יתי: (ד) ויאמר לי הא אנא
 טפשיניגה ואסיניגה ואתניגה לכנישת
 שבתין ואמן יתארעא תרא לבנה
 בתרה אחסנת עלם: (ה) וקען תרין

ויתחזק ישראל. אמר אע"פ שהוא בני מלך הוא
 חלוק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות
 וכן משה חלק כבוד למלכות וידרו כל עבדיך
 אלה אלי וכן אליהו ושנס מתנו וע':
 (ד) ונתחיד לקהל עמים. נשרטי שעתידים
 לבאת ממני עוד קהל ועמים ואף על פי שאמר
 לי ניו וקהל נויס ניו אמר לי על בנימן קהל
 נויס הרי שני לבד מכניען וסוף לא נולד לי בן
 למדתו שעתיד א' משנטי ליחלק ועתה אותה
 מתנה

באור

זה על לוח לבך, כי נמשכי הספקות יאיר לך: ויתחזק ישראל, לחזק כבוד למלכות,
 כפי האפשר לו אז (כי לא יכול לעמוד) וההפך ולא קם ולא זע ממנו (אסתר ה' ח') - (כ"ע
 כטורט): וישב על המטה, היו רגליו למטה לארץ ולכך כתוב לפניו ויונא יוסף אתם מעם
 נרכיו וגם להניד חוקו של יעקב שכל דבריו נזאמו עשה בישיבה ורגליו על הארץ עד שסיים כל
 דבריו ואח"כ ויאסף רגליו אל העטה (לקיץ מ"ט ל"ג), הכניסם אל המטה, כמו ואספתו אל
 תוך ביתך, (דברים כ"ב ב'), ואין איש מאסף אותי הביתה (שופטים י"ט י"ח) - (הראש"ס):
 (ג) אל שדי נראה אלי בלוי, נאזוני מפדן ארס, שנאמר שם אתי אל שדי (לעיל ל"ה י"א):
 וברך אתי, כמ"ש שם ויברך אתו (שם ט'): (ד) הנני מפרך והרבתיך, כמ"ש שם פרה
 ורבה (שם י"א): ונתחיד לקהל עמים, כמ"ש שם ניו וקהל נויס יהי מניך (שם): ונתתיה
 את הארץ לזרעך וע', כמ"ש שם ולזרעך אחריך אתן את הארץ (שם י"ב), ושם נכפ' הלשון
 לך אתננה ולזרעך אחריך אתן וע', ומתורגם שם כל"ח אתננה (געבן), לשון מתנה שנתנה לו
 להיות שני, אבל יכול להיות עדיין מתורגם גוביינא, ואתן מתורגם (איין געבן), שהוא לשון
 כינוס ומתיבה ממש לרשותו, חזת לא תהי רק לזרע צאי הארץ, אמנם פה קיבץ הכתוב ולא
 כתב מתיבה ראשונה רק האחרונה שהיא הכינוס אשר לזרע שהיא העיקרית, והיא לא תהיה עד
 אשר תפרה אז ונחלת את הארץ, ולכן מתורגם פה (וא דען), היינו אשר שיהיו לקהל עמים,
 אז ונתתיה את הארץ וע', ומתורגם (איין געבן), שהוא הכינוס: (ה) ועתה שני בניך וע',
 כלומר

דיינע ביידע זאָהגע, וועלכע דיר געבאָהרען וואָרדען אים לאַנדע מצרים, בעפֿאַר אַיך צו דיר נאָך מצרים געקאָממען בין, מיון ווין: אפרים אונד מנשה זאָללען מיר געהאַרען, ווייַה ראובן אונד שמעון: (1) דיא קינדער אַבער, דיא דוא נאָך איהנען ערצייגט

שְׁנֵי בָנָיו הַגִּדְלִים לָהּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד-בָּאִי אֵלֶיהָ מִצְרַיִם לִיהֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוּדָה וּמְוֹלָדֹתָיָהּ אֲשֶׁר-הוֹלִדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לָהּ יְהוּ

האָבען ווירוט, זאָללען דוין ווין: זיא

תרגום אונקלוס

רש"י

מתנה אני נתן לך: (ה) עד באי אליך לפני באי איד כלומר שולדו וספרשת ממנו עד שנאתי חלד: לי הם בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו: (1) ומולדתך אם תוליד עוד לא יהיו במחן בני לא בתוך שני אפרים ומנשה יהיו בכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואע"פ שחלקה

תָּרִין בְּגֵד דִּי אֶתְיִלְהוּ לָהּ בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם עַד-מֵיתִי לְוֹתָהּ לְמִצְרַיִם דִּי לִי אֵינִן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוּדָה וְקָרְמִי: (1) וּבְנֵי דִּי תוֹלִיד

באור

כלומר מאחר שנתן לי הקב"ה את ארץ כנען הרי ברשותי לעשותך כבוד ליטול פי שני שבטי ולכך שני בניך יטלו כנגד ראובן ושמעון, [ועיין מ"ש בפ' וינח] (שם ל"ה): עד באי, לפני באי, כדכתיב וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב (שם מ"א כ'), כלומר קודם שנאתי מצרימה (הרש"ם): לי הם בחשבון שאר בני הם: (1) ומולדתך וגו', רש"י והראש"ע והרד"ק בפרשים שרש ילד פי' אשר תוליד ובא עבר במקום עתיד בדרך זרות ולא מאלה רק מעט במלכות שאינן כנאיות רק סיפורים, וכן תרגמו אונקלוס וי"ע דתוליד, וי"ג הראש"ע ואם יטעון טוען כי לא מאלה ליוסף בנים אחריהם גם זו איננה טענה כי יתכן שהיו ובעבור שישו עם אחיהם לא הזכירם הכתוב ורבים כאלה עכ"ל, אין תשובתו מספקת, כי מדוע לא הזכירו בדברי הימים שהזכיר שם עוד בונה דורות שאין הכוונה שם בעבר הידועה והנחלה, כ"א להתיישב, וכן הזכיר שם ברשיע אשר טולד לאשרים בנקטתו ולא הזכיר בתורה ורבים כעשרו, אבל באמת אין טורח להשיב על הטענה הזאת, כי באור אשר הולדת, אם תוליד, ולא בעבור שאמר לו בן הוא חיוב שוליד, ומאלה רבים שנא אשר במקום אס, וגם הרמב"ן פי' לאן עתיד בשם אונקלוס וחוק דבריו באמרו כי דברי הנביא לא יהיו לריק, אבל לא ידעתי איך יהיו לריק אם לא התנבא בלשון ברור שוליד, אבל אמר אס יוליד, ויקראו על שם אחיהם, ואין בלשון זה חיוב או הכטחה או נבואה, ואחר זה פי' מדעתו שהוא עבר מושש כפי' הרש"ם שאעתיק עוד, אונקלוס הרש"ם וספרט הולדת עבר מושש, ח"ל ומולדתך, בניך או בני בניך שולדו לך אחרי באי באילו שבע עשרה שנה שהייתי כאן על שם אחיהם וקראו ולא יהיו שבטים כי אס בתי אבות כי כל ש' נפש שהיו בשעת ביאת יעקב בין בנים בין בני בנים היו בתי אבות ולהם בחלקה הארץ כדלמורין בנבא בתרא יודק' (ק"ו עד קס"ג), וכדכתיב נפנחס אפי' בבני פרו לחצרון ושפחת החטריני לחיזול משפחת החמוני (בידבר כ"ו כ"א), וכן בבני בלע ארד ונעמן וגו' (שם מ'), וכתיב לבסוף לאלה תחלק הארץ כנחלה וגו' (שם כ"ג), לשמות משותפות אבתם ונחלו (שם כ"ה) וכן בני בניו של יוסף שולדו אחרי בן יקראו על שם אחיהם כנחלתם והיו בתי אבות כדכתיב בפרשת פינחס עכ"ל, וגם לפירושו יקשה מדוע לא הזכירו שמותם ככל המוקרא, ואף לא בדה, אונקלוס המתרגם האשכנזי עשה ויין מורכב מעבר ועמיד, וי"ל המעין יראה שבפי הכוונה הזמן

על שם אהיהם יקראו בנחלתם:
וואניי בבאי מפרץ מתה עליי
רחל בארץ כנען בדרך בעוד
כברת ארץ לבא אפרתה

ויהא זאללען נאך דעם נאמען
איהרער ברידער בענענגס
ווערדען, און איהרעם ערב-
טהילע: (ו) אלו איר פאן
פרן צוריק קאם, ש-ארב סיר
רחל אים לאנדע כנען אויף
דער ריווע, דא נאך זיינע
שטרעקע לאנדען וואר נאך
אפרת הינצוקאמען: אונר

ואקברה

תרגום אונקלוס

רש"י

תוליד בתריהון דילך יהון על שום
אחיהון יתקרון באחסנתהון: (ו) ואנא
במיתי מפרץ מיתת עלי רחל בארעא
וכנען באורחא בעוד כרוב ארעא
לטיעל לאפרת וקברתה

שחלקה הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב
תרכו בחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חן מן
הבכורות מ"מ לא נקראו שבטים אלא אלו:
(ו) ואני בבאי מפרץ וגו' ואע"פ שאני מטריח
עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך
עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם:
כברת ארץ מדת ארץ והם אלפים אמה כומדת
תחום שבת כדברי רבי משה הדרשן ולא
תאמר

באור

כבר

מרכב מעתיד ועבר (ערציינע האבן ווירשט), שנעת שירדו בניו לנחלה אז תהיה ההולדה
עברה, לא עתידה, לפיכך אמר בלשון עבר הולדת אחריהם, כינחא בזה איש וגו' ואל פתח
אהל מועד לא הביאו וגו' (ויקרא י') והזמן הזה מורכב מעב' ועתיד (ווירד כיכט גבראח' האבן),
ר"ל שנעת הזכיחה תהיה מניעת ההנאה עברה, לפיכך אמר בלשון עבר הביאו, ואלו אמר יביאו
היה משמע לאחר הזכיחה, ואיט כן שנעת הזכיחה כריך שתי' ההנא' אל פתח אהל מועד כקבר
כבר עכ"ל המתרגם האשכנזי: לך יהיו, לא יהיו במנין בני אלה במשנן כנך: על שם אחיהם
ויקראו בנחלתם, בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו ככללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין
הנחלה ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גלגלת' כדכ' לרב תרב' נחלתו (במדבר כ"ו) וכל איש ואיש
נטל בשוה חן מן הבכורות מ"מ לא נקראו שבטים אלא אלו (רש"י), וראיתי בתנ"ך כת"י על
קוף ישן טען נכתב בשכ' רמ"ט עם פי' רש"י הוספת דברים אלו (לענין פרים שהקריבו הנשיאים
וחו"ע שם אחיהם), ועיין בהרמב"ן והרא"ם שמנחמין זה לזה בהלכה בדברי רש"י איט, ואין
רש"י להאריך בזה כפי טוונת הסיבור: (ו) ואני בבאי מפרץ, באותו הדרך לאחר שנרכני
הקנ"ה: טחה עלי רחל. הנכון כמאמרם ז"ל אין אשה מתה אלא לבעלה, ועלי כמו לי, וכן
מתרגם בל"א: בדרך, בפתח לדיעה באותו הדרך ענמו שנראה אלו השם: בעוד כברת
ארץ לבא אפרתה, מקרא קצר, והראוי להיות עוד כברת ארץ וגו' כמ"ס למעלה ויהי עוד
כברת הארץ וגו' (ל"ה ע"ג), וכבר כתבתי שם באור כברת ארץ ע"כ דעת המפרשים ואת היותר
נראה אלו שהיא שיעור קטן מומדת ארץ קרוב למיל ע"ג, וכונת המאמר הזה פי' המפרש' שהיא
התגלות מיעקב לכני יוסף על שקברה שם, ורש"י כתב וז"ל ואקברה שם, ולא הולכתי אפי'
לבית לחם להכניסה לארץ עכ"ל. והתעורר עליו הרמב"ן להקשות עליו, כי הלא מפורש פה
אשה עלי רחל בארץ כנען, ושם נקברה, וכבר יישב הרא"ם את דבריו שר"ל לעיר ולארץ
נשבת, ואף שדמוק הוא ע"מ בלי ספק כונתו כן, אולם מה שהוקשה לי הוא זה, מה נודך
להתגלות על שלא הוליכה לעיר ממש לקברה שם, הלא דרכם הי' לקבור מתיהם במקום
המוחד לבית הקברות חן לעיר או במערה חן לעיר כאשר הוא המנהג עוד היום, וגם
אברהם אשר קנה את מערת שדה המכפלה, לא היקם בעיר ממש רק בקנה שדה כמפורש
בכתוב

ואקברה שם בדרך אפרת היא

אומר איך בעגרוב זיא דא
זעלבוט אויף דעם וועגע נאך
אפרת, דיא שטאדט הייסט

בית

נון

תרגום אונקלוס

רש"י

תאמר שעכצו עלי גמים מלחלוח' ולקברה
במרון עת הגרוד היה מהארץ חלילה ומנוקבת
כסברה ואקברה שם י ולא הולכתיה חכי
לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם
שתהא לעודה לבניה כשגלה אותם מבחראדן והיו עוברים דרך שם ינחת רחל על קברה
וטכה ומקבת עליהם רחמים שנאמר קול ברמה נשמע וגומר (ירמיה ל"א) והקב"ה משיב

באור

בכתוב וכן כתוב ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני מורא השדה והמערה אשר בוכל
העץ אשר בשדה וגו' (שם כ"ג י"ו), וגם המקום שנקברה בו רחל היה סמוך לעיבורה של עיר
בתוך התחום במקום שדרכם לקבור נתיים, ואפי' אם היתה עתה בתוך העיר לא היתה נקברת
שם רק חוץ לעיר, ולכן נראה לי שיעקר ההתנבלות הי' על שלא הוליסה למרון אל מערת
שדה המכפלה, וכן פי' הרמב"ן ח"ל ועל דרך הפשט נ"כ אומר לוי בן כהתנבל שלא יסר ליוסף
בראות חפצו בנקורת המערה על שלא קבר אמו שם וכאשר קבר שם את לאה ולכך אמר לו כי
עתה בארץ כנען ולא נקברה בחוצה לארץ כאשר תהי' קבורת נתיים ליעקב ומתה בדרך צפתע
פתחום ולא יכול לקברה שם כי איך יעזיב את בניו ואת מקנהו בדרך ויילך מערה עמה למערת
המכפלה ואיה הרופאים לחנט אותה חיה טעם עלי ואע"פ שמערת המכפלה אינה רחוקה
משם רק כחצי יום הי' יעקב כבר מאלד במקנה הגדול ובני בית ולא יעשו שם רק בימים רבים
וכן עשה בדרך ההוא ימים רבים עד בואו אל אביו עכ"ל, ונראה לי פי' הקטירו להקבר דוקא
במערת שדה המכפלה כדי להקבר בקרקע שלהם, כי אע"פ שנתן ה' להם את הארץ, מ"ע
היתה עדיין מחוסרת גוביינא להם, ולא היו ראשים לקחת בחזקה עד בוא הזמן המוגבל,
והסנה ביאר השם נעצמו במראה בין הבתרים באמרו ודור רביעי יאובו הנה כי לא שלם עין
האזני עד הנה (שם ט"ו י"ו), ולכן לקח אברהם את מערת המכפלה לקבורת אשתו בכסף
מלא, והי' זה אחר מראה בין הבתרים, ומה קיבר אברהם וגם יצחק, ולא הונדך יצחק
לננות לבניו על זה כי מת שם במרון כמורה נפרסת ויסלח, וגם יעקב הונדך לקטת חלקת
השדה אשר עם שכם במאה קשיטה, ולכן יעקב שמת במנרים הונדך לננות לשאת אותו לשם
תיכף אחר עבור ימי בכיתו ולקברו דוקא במערה ההיא, ולא היה לקברו בחלקת השדה אשר
עם שכם שהיתה שלו, אולי הי' מתיירא פן יתגרו בו מלחמה אנשי העיר על אודות שמעך
ולוי שהרנו כל אנשי לפנים, גם לפי שהי' רוצה להקבר דוקא עם חביתיו באמרו קברו אתי
אל אבתי (לקימן מ"ט כ"ט), ולפי שידע יעקב שיש סיפוק ביד יוסף להוליכו שם עוד כי הוא
עשה במנרים לכן הגישו להוליכו עוד לחרי נותי, אבל יוסף שידע שאין לאל יד אחי
להוליכו אחר מותו עוד לא"י וחולי יעכבו הינרים על ידם, לכן לא היה להם להוליכו עוד
אחר מותו רק אחר להם, פקד יפקד חלחלים אתכם (כשיכלו ימי העינוי אשר נגזר עליכם
והעלה אתכם אל הארץ, חז) והעלתם את עצמתי מזה (שם כ"ה), ולפי שאז יכנסו את
כל ארץ כנען לכן לא הקמיד לומר להם לקברו דוקא במערת שדה המכפלה, כי כל הארץ
שלהם היא, גם לא היה להם לקברו שם לננות יקבר עם אבותיו, לפי שחשב אולי תסול סדרון
והמערה בחלק אשר השבטים ולא יתקוהו לקברו שם, או הוא עצמו לא הי' רוצה להקבר בחלק
שאינו לבניו, כאשר הי' באמת שחנרוך נפלה בחלק יהודה, ועצמותיו קברו בשכם כמ"ש,
ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב
עלת בני סוער חכי שכם במאה קשיטה והיו לבני יוסף נחלה (יהושע כ"ד ל"ב), הכונה

בסוף

בית לחם: ח וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ט ויאמר יוסף אל-אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם-נא אלי ואברכם: שני ועיני ישראל כבדו מזקן לא וכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם:

בית לחם: (ח) וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ט ויאמר יוסף אל-אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם-נא אלי ואברכם: שני ועיני ישראל כבדו מזקן לא וכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם:

ויאמר

ישראל קיסטע זיא, אונר אומארמטע זיא:

אונר

תרגום אונקלוס

רש"י

לחם: (ח) וחזא ישראל את בני יוסף ואמר מן אליו: (ט) ויאמר יוסף לאביו בני אנון יהיב לי ויהיב ויאמר קריבטון פוען לותי ואברכינן: (י) ועיני ישראל יקרו טסיכו רא יכיל קטחיו וקרב יתהון לותיה ויגשיק להון ונפף להון:

יש שכר לפעולתך כחם ה' ושני בניו לבגולם, ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שיעור חרישת יוס ויאומר חמי שהיה להם קנב שהיו קורין אות' כדי מחרישה אחת קור' ייאלדא בלעז (מטרש לעיל פ' ל"ה ט"ז) כדאמרין כרוב ותני, כמה דמסיק תעלא מבי כרבא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף - בקש לברכס ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לגזאת מאכריס ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה - מהיכן יבאו אלג שאינן ראויין לברכה: (ט) בזה - הראה לו אשר אירוסין ושער כתובה ובקש יוסף קחם נא אלי ואברכ' - והוא שאמר הכתוב ואנכי תרגמתי לאפרים קחם על זרועתיו (הושע י"א) תרגמתי רוחי ביעקב כשגיל אפרים עד שלקחם על

ואמר

רשמי' על הדבר ונחה עליו רוח הקדש: ויאמר תרגמתי לאפרים קחם על זרועתיו (הושע י"א) תרגמתי רוחי ביעקב כשגיל אפרים עד שלקחם על

באור

בסוף המאמר ויהיו לבני יוסף לבתלה לבאר מדוע קברוהו שם, כ"ז כ"ל: (ח) וירא ישראל את בני יוסף, ולהלן אומר לא יוכל לראות, רק באורו שלא יוכל לראות היטב שיכירם, אבל ראה דמות אנשים, כי יש רואה דמות אדם ואינו מכיר דמות פניו: (ט) בזה, במקו' בזה, וכן לא היתה בזה קדשה (לעיל ל"ח ל"ג), שבו נא בזה (במדבר כ"ב י"ט), כן פי' הרשב"ם והרד"ק וכן תרגם אונקלוס, הכא, וכן מתרגם בל"א, אבל הרמב"ן כתב ח"ל לא פי' יוסף צריך להודיע לאביו כי במצרים נולדו לו ששה כשפירש ממנו לא הי' לו אשה ובנים והוא אמר לו כבר שני בנות הנולדים לך בארץ מצרים וכל כי פי' בזה בענין הזה שאמרת שכתבם לי השם קודם טאך אלי מצרימה והם אשר אמרת עליהם שהם לך וכן ובה הנערה באה א המלך (אסתר ב' י"ג), ואמר נתן לי אלהים שעה לי השם נסים עד שנתן לי המלך האשה והיו לי הננים האלה ממנה עכ"ל, וכן פי' ר"ע ספורטו מלת בזה: קחם נא אלי, הקריבם לפני, או הוליכס אלי, וכן תרגם אונקלוס, וכן מתרגם בל"א: (י) לא יוכל לראות, הישב,

ק

(יא) אונר שפראך צו יוסף ,
 איך האבע ניכט געדאכט דיין
 צוגעזיכט ווידער צו זעהן :
 נון אבער לאסט מיר גאסט
 אויך נאך דינגען זאמען זעהן :
 (יב) יוסף פיהרטע זיא פאן
 זייגען קניען הערפאר : אונר
 ביקטע זיך פאר איהם צור
 ערדע : (יג) זאדען נאם זיא
 יוסף

יא ויאמר ישראל אל יוסף ראה
 פניך לא פללתי והנה הראה
 אתי אלהים גם את זרעך :
 יב ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו
 וישתחו לאפיו ארצה : יג ויקח
 יוסף

רש"י

תרגום אונקלוס

על זרעותיו : (יא) לא פללתי לא מלאני
 לבי למחשבות מחשבה שאראה פניך עוד : פללתי
 לאן מחשבה כמו הניא ענה עשי פליה
 (ישעיה ע"ז) : (יב) ויוצא יוסף אותם לאחר
 שנשקם הוציא יוסף מעם ברכיו כדי לישנס זה
 ליומן זה לשואל לשמוך ידיו עליהם ולברכסם :
 ושתחו לאפיו כאחור לאחוריו מלפני אביו :
 את

(יא) ואמר ישראל ליוסף לטחתי אפך
 לא סקרית והא אחוי יתי יי אף ית
 בך : (יג) ואפיק יוסף יתחזן טר
 קרמוהי וסגיד על אפוהי על ארעא :
 (יג) ודבר יוסף

באור

כן פי' הרש"ם והראש"ע ור"ע ספורט, וכן מתורגם בל"א : (יא) ראה, מקור, כמו
 ראות, ובל"א כמנהג כתי לע"ד ה"א שבל המקור ממנו נהשתכח ה"א לתי"ו, ולפי דעת
 קצת הו"ו הנחה היא במקום ה"א והתי"ו נוספת, ובל"א כתי השתכח כמו למען עשה
 כיום הזה (לקמן ב' כ'): לא פללתי, מהר"י אברבנאל פי' מלאן תפלה, ור"ל להאמת
 פניך לא הייתי מתפלל עליו להיותו בעיני תפלת שוא, והנה עם שפירושו נכון בעניניו, אמנם
 איננו כהוראת המלה, כי לא מלאנו הפעל מרש הזה על ענין תפלה כ"א כננין התפעל,
 אבל רש"ם והראש"ע ורד"ק (בארשים שרש פלל) פי' מלאן דין ומשפט, מן וכתן בפללי'
 (שע"ת כ"א כ"ב), וכן פי' גם הרד"ק פסוק הניא ענה עשי פליה (ישע"י י"ג), מלאן
 משפט, שהוא כפי לאן ענה, כדרך הנטיות, וכן פירש"י גם, ופה העתיקו רש"י בפי' לענין
 המחשבה שהוא משפט הכתב בין דבר והפסא (אורש"י בל"א), והכוונה לא שפסתי בעניני
 שאוכל עוד ראה פניך, וכן ת"ל לא סקרית, וכתב"ע לא חשיב, וכן מתורגם בל"א : (יב) ויוצא
 לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי לישנס זה ליומן זה לשואל לשמוך ידיו עליהם
 ולברכסם (רש"י), והראש"ע כתב שניך להיות מאומר, ור"ל אחר ויש את אפרים לפני
 משה (פסוק ב'), שאלו הוציאם וישלחם לביתם אחר שברכסם, ולא העמידם עתה ליומן
 ולשואל ישראל, רק מתחלה כשהניסם אליו לחנקם ולגזקם העמידם בין ברכיו זה ליומן זה
 לשואל, ואלו יעקב שכל את ידיו וברכסם, ואח"כ הוציאם יוסף מעם ברכיו וילכט להם, ועפ"י
 הוצרך נ"כ לחוק ולפרש, ויקח יוסף את שניהם, וכבר לקח כשהניסם אליו, ולא ידעתי
 מי הכריחו לכל אלה הדוחקים, אבל הנסן כפשוטו כי כשהניסם אליו לקחם יעקב בין ברכיו
 ממש כדרך המתנקים, ולא הקפיד אז על סדר עמידתם כי לא ברכסם עדיין, ואח"כ כשראה
 יוסף מרונה לברכסם לקחם מעם ברכיו והעמידם לבדו על הסדר הנכבד ליומן והצד
 לשואל, וכדעת רש"י ז"ל: מעם ברכיו, מלת עם פירושו לפעמים סוּך, כמו מעם השלחן
 (שואל א"ב ב' ל"ד), הם עם ינוס (אופעים י"ט י"א), פי' סוּך לינוס, והכוונה פה מנין
 ברכיו

יוסף את שניהם את אפרים
בימינו משמאל ישראל ואת
מנשה בשמאלו מימין ישראל
ויגש אליו: יד וישלח ישראל
את ימינו וישת על ראש אפרים
והוא הצעיר ואת שמאלו על
ראש מנשה שכל את ידיו כי
מנשה הבכור: טו ויברך את

יוסף

יוסף ביודע: אפרים אין
ויונער רעכטען, אלא צור
לינקען ישראל'ו, מנשה
אבער אין ויונער לינקען,
אלוא צור רעכטען ישראל'ו:
אונד פיהרטע זיא צו איהם
הין: (יד) ישראל שטרעקטע
זיינע רעכטע, אונד לענטע
זיא אויף אפרים'ו הויפט,
דער דאך דער וינגטע וואר,
זיינע לינקע אבער לענטע ער
אויף מנשה'ו הויפט: (ער
לענטע וזיינע האנדע מיט בע-
דאכט, דען אייגענטליך וואר
מנשה דער ערוטגבאָהרנע):
(טו) זעגעטע יוסף

תרגום אונקלוס

ר ש י

יוסף יתת רגליו ויתאפרים בימינו
מסמאלא דישראל ויתמנשה
מסמאליה מימינא דישראל וקרב
לותיה: (יד) ואושית ישראל ית
ימיניה ושני ערד ישא דאפרים והוא
צעיר ויתמנשה על
בוקרא: (טו) וקריך ית

(יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל. הנא
לקראת חבירו ימינו כנגד שמאל חבירו וכוון
סיהא הבכור מיומן לברכה: (יד) שכל את
ידיו. כתרגומו אחכמיטן בהשכל וחכמה השכל
את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה
הבכור ואף על פי כן לא שת ימינו עליו:
המלך
ועירא ויתמנשה אחבמיטן לידותי ארי מנשה
יוסף

באור

נרכיו: (יג) את אפרים בימינו, (שהוא) משמאל ישראל, כן תרגם יב"ע, וכן מתורג'
בל"א, כי הנא לקראת חבירו ימינו כנגד שמאל חבירו וכוון סיהא הבכור מיומן לברכה:
ויגש אליו, שעורו ויגש אליו, וכן מתורגם בל"א: (יד) שכל את ידיו כי מנשה
הבכור, הרש"ס פי' מלשון סכל שהוא לשון אדם מעוקס ונפתל, כמו סכל נא את ענת
חזיתפל (שמאל ב' ט"ו ל"א), כי הסמך והש"ן השמאלית יבואו זה תחת זה, וכן פי'
הרלב"ג והכוונה שעות את ידיו ושם ימינו לפאת שמאלו ושמאלו לפאת ימינו, אמנם רש"י
והראב"ע והרד"ק בשרשים שרש שכל פירושו מלשון חכמה ועל דרך המליצה אמר כן כאילו
שם חכמה בידיו לעשות כן בהשכל ודעת מה שעש', וכן ת"א אחכמיטן לידותי אבל שעורו
נתן ידיו בהשכל, וכן מתורגם בל"א: כי מנשה הבכור, הראב"ע פי' אעפ"י שמנשה
הוא הבכור כמו כי עם קשה ערף הוא (שעות ל"ד ט'), אבל הרד"ק פי' כפשוטו נתן ידיו
בהשכל כי מנשה הבכור והיה לו לתת ימינו על ראשו אם לא שכל והבין ברוח נבואה כי הי קטן
בנרכה וזהו טעם שכל כי אם הי' נתן ימינו על ראש מנשה מה שכל הי' צוה כן הוא דחק
העולם, וכן פי' רש"י כפשוטו השכל את ידיו לכך מדעת כי יודע הי' כי מנשה הבכור. חזקוני
לא שת ימינו עליו, זכנ"א, ארי, וכן מתורגם בל"א: (טו) ויברך את יוסף ויאמר,

יוסף אונד שפראך : דער
גאטט , פאר וועלכעס מיינע
פאטער אברהם אונד יצחק
געוואנדערלט האבען , דער
מיד געוויידעט דזאט : וויט
דעם איד בין , בין אויף דיווען
טאג : (טו) דער ענגעל , דער
מיד פאן אללעם איבעל ער-
לאזט האט , זעגנע דיזע
קנאבען : דורך זיין ווערדע
מין נאמען אונד דער נאמען
מיינער

יוסף ויאמר האלהים אשר
התהלכו אבתי לפניו אברהם
ויצחק האלהים הרעה אתי
מעודי עד היום הזה : טו המלאך
הגאֵר אתי מכל־דע יברך את
הנערים ויקרא בהם שמיו ושם
אבתי

רש"י

תרגום אונקלוס

(טו) המלאך הגאל אותי מלאך הרגיל
להשתלח אלי בברתי כענין שאמר ויאמר אלי
מלאך האלהים בחלוט יעקב וגו' אנכי האל בית
אל : יברך את הנערים * מנשה ואפרים :
ודע * כדגים הללו אפרים ורבים ואין עין הרע
שולטת

יוסף ואמר יי די פלחו אבתי
קדמותי אברהם ויצחק יי דון יתי
טדאיתני ערדיוטא הרין : (טו) מלאך
די־פרק יתי טבל ביושא יברך נת
עולמיא ויתקרי בהון שמיי ושום
אבתתי

כאור

ר"פ ספורטו פי' שהם שני דברים שנתחלה בך את יוסף עבדו , ולא פורש בפסוק הנדונה ,
ואח"כ אמר האלהים אשר התהלכו וגו' , וברך את בניו , והוא דחוק כי מדוע יברכו עבדו ,
הלא ברכו את' בן יתר בניו , והנכון כי כוונת ויברך את יוסף על בניו כמ"ש הרשב"י כי ברכת
הבנים היא ברכת האב , וכן פי' הרמב"ן : האלהים אשר התהלכו וגו' , עד סוף הפסוק ,
כל המאמר הזה הוא נושא בלתי נושא כי לא נאמר כאן לא עשה ולא תפלה , ואם הוא שם
על פסוק שלאחריו , הנה בפסוק שלאחריו נזכר טעמו בפני עבדו , המלאך הגאל וגו' , שאינו
רק שליח השם , והנפרשים לא פירשו דבר זה , לכן נראה לי שהוא יקרא קצר , ושעורו
בתלמודו כן הוא , האלהים אשר התהלכו וגו' עד היום הזה , ישלח את המלאך הגאל אתי
מכל רע שיברך את הנערים , והוא כענין שאמר אברהם אל עבדו וקן ביתו , ה' אלהי השמים
אשר לקחני מבית אבי ומארחן מולדתי ואשר נשבע לי לאמר לורעך אתן את הארץ הזאת , הוא
ישלח מלאכו לפניך וגו' , ואח"כ מנאמי שנס ר"ע ספורטו פי' כן : הרעה אחי , לשון מרעה ,
ולא נמשא בכל המקרא רק בגנין הקל חן פעם א' בהפעיל , וירעם כתם לבנו (תהלים ע"ח
ע"ג) וגם שם חילוק נוסחאות יש , כי בקתם נקוד וירעם , וכן הסכים בעל מנחת שי ,
ודבריו נאמנו מאד ע"פ ספרים כ"ו מדויקים , וכן " מנאמי בתנ"ך יסן טושן כ"י על קלף
ובתנ"ך ד' אמשטרדם של יוסף עטיאש , ובתנ"ך ד' ברלין שנת תכ"ט) , וגם אם יהי' שם
נקוד כחח , אפשר שהוא מוכנין הקל חבריו , ולא יהי' טודד , והפתח להרחבת הרי"ש ,
כי יש לה ג"כ לפעמי' דין הרחבה , וכן משמע מרד"ק בראשי' שרש רעה , ועל כל פנים נס
הקל מוטו פעמי' פעל עומד כמו יהיו רעים במדבר (במדבר י"ד ל"ג) , לרעות בגמים (ש"ה
ו' ג') , ופעמים יוצא כמו לרעות את נאן (לעיל ל"ו י"ג) , וכן כאן הוא יוצא : מעודי ,
אורה על הזמן שנתחלת ההוי' , או אם הוא על עשיית אזה דבר מורה על זמן התחלת
העשי' , ונאורו פה עומן היותי : (טו) ויקרא בהם שמיי , לכן הרמב"ן אמר ר"ל
שנקרא

אֲבֹתַי אֲבָרְחָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ
לָרֶב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: שְׁלִישֵׁי יוֹרָא
יֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יָמִינוּ
עַל

טיינער פֿאַטער אברהם אונד
יצחק גענעננט : אונד זיין
זאָללען זיך שטאַרק פֿער-
סעהרען אים לֵאָנרע :
(י) אָלז יוסף מערקטע דאָס
דער פֿאַטער זיינע רעכטע
האַנד אויף

תרגום אונקלוס

אָבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ וַיִּפְּא וַיִּסְגּוּן בְּגוֹ כְּנֵי אִשָּׁא עַל־אָרְעָא :
(י) וְהָיָא יוֹסֵף אָבִי שְׁנֵי אָבוּהִי יַד יְמִינִיהָ
עַל

באור

שנקראו ישראל על שם אפרים כאשר הם נקראים זרע אברהם יצחק ויעקב ואיננו נכון כי
הכתוב אמר בהם והנה לא נקראו על שם מנשה ואולי בעבור שיקראו בית יוסף (ולפי דעתי
ג' איננו נכון כי לא נקראו בית יוסף רק י' השנעים, ושנים האחרים נקרא יהודה, גם לא
הותחל להם השם בית יוסף רק אחר שחלף ירבעם הרשע ע"ש שהיה מצבט אפרים והי' המל'
הראשון להם, ובלי ספק לא כוון יעקב בברכתו ע"ז, כי לא לברכה יחשב להם חלוק
המלכות, אך בעבור עונם הי' להם זאת, וכשכך עי' דס אלפים ורבעות מישראל, והנכון
שיעמוד זרעם ושמש ויהי' שם אברהם יצחק ויעקב נזכר בהם לעולם עכ"ל, וכ"פ הרשב"ם
סיח' זרעם זרע זרעם, והוא ג"כ כוונת המתרגם לל"א, ור"ע ספורטו כתב ח"ל ויקרא
בהם וגו' ויצחק, לא שם תרח ונחור כי הנדיקים לא יקרא עליהם שם אבותיהם הרשעים וכן
בהפך כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק לו הן הנחנקין) דקרינן לרשיעא חפילי בר נדיקא רשיעא בר
רשיע' שלא יתיחס לאביו הנדיק אבל יתיחס לאיזה מאבותיו הרשעים ולכן התפלל עליהם שהיו
מוכנים ונעזרים לעבודת האל ית' באופן שהיו ראויים להתיחס לאברהם וליצחק על דרך יסוד
לבני ליראה שמך (תהלים פ"ו י"א) עכ"ל: וידגו, הענין המורה על דגו היס' ש לו שני
שרשים בלשון ק, ח' שרש דגה, ומוטו כל שם דגה [שהוא שם הכלל כל המין, וכמנא פ"א
לשם פרטי, ומועז הדגה (יונה ב' ב')] , הנמנא במקרא וכל שם דג (שהוא שם פרטי לאחד)
ודגים (שהוא הקבוצה מן השם הפרטי), והראיה שרשם מנחי ל"ה, מן הסמיכות של דגה
ודגים ומן הכנוסם של דגה שנשתנה קמן הפ"א לז"א, (אלא כמשפט נחי העי' בעבור הנח
שאחריו שהו במקום עין הפעל) כמו מן דגה בדגת היס (לעיל ח' כ"ו וכ"ח), וימת את
דגתם (תהלים ק"ה כ"ט), ומן דגים כאמר דקנן דגו היס (לעיל ט' ב'), ומלת
י וידגו פה הוא פעל נגזר ממוטו, ולא כמנא עוד פעל משרשה, ושרש ב' דוג,
ומוטו כמנא שם המין, מביאים דאג וכל מוכר (נחמו' י"ג י'), בהתחלפות האל"ף תחת וז"ו
ע"פ, ומן השרש הזה נמנא לְדָגִים רבים (ירמ' י"ז י'), כן כתיב, והקרי לְדָגִים,
יעמוד על דָגִים (יחזק' מ"ז י'), קרוי וכתיב בוי', ואנו הַדָּגִים
(ישעי' י"ט ח') קרוי וכתיב בוי' ד, והם שעות התאר לתופאי וניידז
הדגים, וכמנא גם משרש זה פעל אחד, לְדָגִים רבים כאס ה' דָּגִים (ירמ' י"ז י'),
והוכח על מלאכת צידת הדגים, והנה מלת וידגו פה הוא פעל הנגזר
מן שם דג על כוונת הריבוי כמו דגים, כי המין הזה יתרבה בטבע יותר מכל מיני בעלי חיים,
ולמר לרוב כמו שכתבנו בהקדמת החבור הוא להורות על הפרט שאחרי הכלל, והשעור יהיו
כמו דגים בענין הרכיב לבד, אמנם בלשון ארמית לא נגזר פעל משם זה, לכן אנקלוס תרגם
וכתובי ימא יסגון, עשה ממוטו שם, והוסיף כ"ף הדמיון, ובמלת יסגון כלל גם תרגום מלת
לרב, וגם בל"א לא כמנא פעל מן השרש הזה על כוונת הריבוי, כי מלת (פיסן) הנמנא
בל"א איננו מורה רק על צידת הדגים ולא על הריבוי, לכן איננו מתורגם בל"א רק לפי כוונת
שריבו הרב עאל: (י) וירא יוסף כי ישיח אביו וגו', ח"ת, שוי, בלשון עבר, וכתרגו'

על ראש אפרים וירע בעיניו
ויתמך יד אביו להסיר ארסה
מעל ראש אפרים על ראש

אויף אפרים'ן הויפט לעגען
וואלטע, מיספיל עז איהם:
ער פאסטע זיינען פאטערן
האנד, אום ויא פאן אפרים'ן
הויפט אויף מנשה'ן הויפט צו
בריינגען

טנשה

רש"י

תרגום אונקלוס

טעל רישא דאפרים לאנתותה על רישא
על רישא דאפרים וקאיש בעינותיה
וסעד ידא דאבויי דאענדאה יתה
מעל

רטנשה

באור

יב"ע מכון יותר לפי באור העלה שמתורגם בו, משוי, לשון ביטוי, שדרכו לבוא הרבה פעמי'
בלשון עתיה, ושא"כ עתיד במקום עבר הוא נמשא מעט במקרא, והוכרכו לדחוק ולפרש כן
מכתב' סנות, האחת, לפי שתרגמו, וירא, לשון ראוי ממש, כי א"ת וחוא, ויב"ע תרגם
וחוא, והוא זיננו נוכל רק על מועזה שכבר עבר או לפחות שהתחיל קצת מוטו, השנית,
כי העש' האחת כבר היתה קודם הברכה, וענין זה וירא יוסף וגו' היתה אחר הברכה, כפי
ההבנה הפשוטה בפסיק, ולפי הסנה השנית הזאת יבדק יותר תרגומו של אנקלוס משל
יב"ע, כי א"ת הו' ענין וירא יוסף וגו' אחר הברכה, הנה כבר עברה שימת ידיו עליהם כולה,
ולא הו' הענין הזה באומצ' שימת ידיו, אולם מה נעים פה באור המתרגם האשכנזי
שתרגם וירא לשון הברה ולא ראוי ממש, כמו שמשאנוהו הרבה על הכוונה הזאת, ומלת
ישית עתיד כהוראתו הפשוטה, ויהו' על אופן זה, כי בתחלה בהרמת ידיו של יעקב
ובהושטתו אותן ערס הניחן על ראשיהם, הכיר שרובו להשית יד ימינו על ראש אפרים,
ותיך את ידו להסיר אותה מעל ראש הנעיר ולשומה על ראש הנכור, ודבר דבריו אל יעקב,
ועקב השיב לידעתי בני ידעתי וגו', והיה כל זה לפני הברכה, אלא שלא להפסיק הענין
גמר הכתיב את כל ענין הברכה, ושא"כ חזר לספר את הנעשה מקודם, ויבואו הוראות
הזמנים על נכון, ואין זה בכלל אין מקדם ומאחר בתורה, כי הכלל הזה נאמר על שני
מועדים מיוחדים שנכתב בהשומה את הנעשה לאחרונה, אבל בסיפור אחד אשר יש בו גם
חיה עניינים פרטיים שאינם עקריים כ"כ, דרך המספר הנכון לספר תחלה הדבר העיקרי
בדרך כלל, ולא יפסיק בדבריו להודיע בסיפורו הכללי גם את הפרטים ההם, כדי שלא
לבלבל דעת השומע, כי אולי לא יבין כוונת המספר חיה הוא הדבר העיקרי אשר כוון עליו
המספר, ושא"כ יספר הפרטים אשר נעשו טרם שנעשה הדבר העיקרי שכבר סיפר אותו,
ולפי באור המתרגם לל"א יתישב ג"כ ספק עמוס כי לדברי המפרשים שהו' זה אחר הברכה,
מה ראה יוסף להמתין עד אחר הברכה, ומה יתן ומה יוסף בהסרתו את ימינו מעל ראש
אפרים אחר הברכה בעת שיעקב מעצמו הו' דעתו להסיר ידיו מאליהם, אם כבר נעשה כן
בשעת הברכה שהוא הזמן העיקרי אל הוראות ההגדלה לאחד על האחר, וכן פי' הרשב"ם ח"ל
כי ישית, קודם שנרכס וראה יוסף ששכל את ידיו (היה סוף הדבור, ע"ש אנדפס בשנוש,
ווא"כ מתחיל הדבור בפסיק י"ת), ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבני, אין לפרש ולומר לא יפה
אתה עושה אלא הו' לו לשאול לאביו מדוע אתה עושה כן אלא כך אמר יוסף ליעקב לא כך
כדורים הננים כמו שאתה סבור שלא דקדקתי להניחם כסדר לפי ימיך ואינך לתת הנכור
לימיך והנעיר לשמאלך אלא בימיני לקחתי הנכור והנעיר בשמאל ימיני: ויהסך יד אביו,
הרימה מעל ראש נכו ותמכה בידו: להסיר אחה מעל ראש אפרים, (כדו לשומה) על
ראש מנשה, וכן כל לשון הסרה כתוב בקנור, סורה חלו אל תירא (שופטים ד' י"ח), סורה
ישם לפנות חלו, ויסרו חלו (לעיל י"ט ג'), סרו ממש לבא חלו (הרשב"ם), ולכן תרגם
אנקלוס

מִנְשָׁה: יח ויאמר יוסף אל־אביו
 לא־בן אבי כִּי־זוה הַבְּכֹר שֵׁים
 ימִינְךָ עַד־ראשו: יט וימאן אביו
 ויאמר ידעתי בְּנֵי ידעתי גַם־
 הוא יִהְיֶה לְעַם וְגַם־הוא יגדל
 ואולם אֲחִיו הַקָּטָן יגדל מִמֶּנּוּ

ברונגען: (יח) אונד שפראך
 צו זיינעם פֿאַטער, ניכט אלזאָ
 מיין פֿאַטער! ריוועז איזט דער
 ערוטגעכאַהרנע! לעגע ריינע
 רעכטע אַווף זיין רזייפט:
 (יט) דער פֿאַטער ווייגערטע
 זיך, אונד שפראך, איך ווייס
 עו, מיין זאַהן, איך ווייס עו
 אויך ער ווירד צו איינעם
 פֿאַלקע ווערדען, אויך ער
 ווירד גראָס זיין: אַלליין זיין
 אונד

וזרעו

קליינער ברודער ווירד גראָסער זיין אַלזֵ ער,

תרגום אונקלוס

רש"י

מעל ראש בנו ותמכה בידו: (יט) ידעתי בני
 ידעתי שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם י
 ויגדל שעתיד גדעון לבאת ממוט שהקב"ה עושה
 כס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממוט י
 שעתיד

רְמִינְשָׁה: (יח) וְאָמַר יוֹסֵף לְאָבִיהוּ
 לֹא בֶן אָבִי רִיז בּוֹקֵרָא שׁוֹ יְמִינְךָ
 עַל רִישִׁי: (יט) וְסָרִיב אָבִיהוּ וְאָמַר
 יָדַעְנָא כְּרִי יָדַעְנָא אֲפֵּי הוּא יְהִי לְעַמָּא
 וְאֵפֵּי הוּא יִסְגִי וְכִרְם אָחִיהוּ וְעִירָא יִסְגִי מַנְיָה

ובנוהי

באור

אנקלוס מעל רישא דאפריס (לאנחותה) על רישא דמנשה, הוסיף מלת לאנחותה לכוונה
 הנזכרת, ועל כוונה זו תרגם המתרגם ללא במלת (ברונגען) ועי' לא הוצרך להוסיף תיבה
 אחרת: (יח) לא בן אבי, לא עשיתי כן אלא הבכור הנחתי לימינך והנעיר לשמאלך אמר
 לו יעקב ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה והביאותם כסדר לפי ימיני ושמאלי מוכני אתה סבור
 שאשים ימיני על הבכור אבל אני מתכוין לתת ימיני על הנעיר שהוא לימינך (הרשנ"ס):
 וסינך, תאר אל היד שנצדו הימני, וכנה היד בלשון זכר (עם שעל הרוב כנה אותה הכתוב
 בלשון נקבה), כמו והנה יד שליחה אלי והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב' ט'), יכתב ידולה'
 (שע' מ"ד ה'), וכן נצב ימינו ככר (איכה ב' ד'), או ירצה לומר יד ימינך כלומר יד נדך
 הימין כמו יד ימיני (הרד"ק בשרשים שרש יען), ולי נראה כדבריו האחרונים, כי אם הוא
 תאר אל היד, ראוי לחבר הכנוי אל המתואר ולא אל התאר, וראוי להיות במקום יד ימינו,
 יד הימנית, ועוד ראוי להיות התאר בל"כ, ואעפ"י שהפעלים או המלות המתליים אל היד
 עוזו לפעמים בלשון זכר, אין זה זרות גמור, כי בהקדים הפעל אל נושא המאמר לא ישמור
 לא את המין ולא את המוספר כמו ויהי אנשי' (במדבר ט"ו), ולא אמר ויהיו, ולא נמש' נשים
 יסת' (איוב מ"ב ט'), ולא אמר נמש'ו, כי יהי' נערה (דברים כ"ב כ"ג), ולא אמר תהי'
 והא הנקרא בל"א (ווערבוס אימפערסאנאלע, עש ווערדן, וכן הנה בו בל"א (עש איזט
 דארין), עם שנא אח' הנוש', שהענין הזה נקרא בל"א (כייטרוס), ולא נמש' בלה"ק,
 אבל יכא בלה"ק, פעם בל"ז ופעם בל"כ, ולא יקפיד הכתוב על זה, אבל התואר המתלה
 אל העצם נדרש זה יביא תמיד בלשון נקבה, ולכן לא נמש' לעולם ידו הימני או ידו הימני,
 רק ידו הימנית: (יט) ידעתי בני ידעתי, שהוא הבכור כפי' רש"י, או שכוונת להביאם
 כסדר כמו שפי' הרשנ"ס: גם הוא יהי' לעם וגו', היא ידיעה אחרת, שגם זה ידעתי
 מהי' לעם, וטעם הוקף שגמלת ידעתי השנית מסייע לפי' זה, וכן תרגם יב"ע, ידענא
 זהו נכרא אוקי סכימנא דאוקי יחא לעס רב, וכן מתורגם בל"א: ואולם, ואלא: מלא

הגוים

אונ' ויין זאמען ווירד ויין פאל-
לער פאלקראשאפטען: (כ) ער
זענגעטע זיא אלזא דאמאל
אונר שפראך, דורך דין
ווירד דאן פאלק ישראל אין
צוקונפט רען זעגען ער-
טהיילען, גאטט לאסע דין
וועררען וויא אפרים אונר
מנשה! זעטע אלזא אפרים
פאר מנשה: ישראל

וירעו יהודה מק' אהגוים:
כ ויברכם ביום ההוא לאמור
בך יברך ישראל לאמור ישמך
אלהים כאפרים וכמנשה וישם
את האפרים לפני מנשה:
לאטור מלא ויין ויאמר

רש"י

תרגום אונקלוס

זעתיך וזאע לזאת מומט זיכחיל את הארץ
וילמד תורה לזאת: וזעו יהו' מלא הגוים
כל העולם יתמלא בנחת שמו ושמו כשיעמיד
חאה בגבעון ורח בעמק חילון: (כ) כך יברך
ישראל. הנא לברך את בני יברכס בברכת
ויאמר איש לבט ישימך אלהים כאפרים
וכמנשה: וישם את אפרים * בברכת לפני
מנשה להקדימו בגלים ובנחת הנשיאים:
ואני

ובגזתי יהוה שליטין בעמטיא:
(כ) וקריבנון ביומא ההוא למיטר כך
יקרע ישראל למיטר ישוניה יי
באפרים וכמנשה ישו ית אפרים
קדם מנשה: ואמר

באור

דגוים, מלת מלא הוא שם, ובכל המקרא הוא סמוך, ולא נמצא המוכרת ממנו, כי קראו
אחרים מלא (ירמ' י"ב'), עם שהוא מעניינו, מ"מ הוא משקל אחר, ולכן לא נודע
אם המוכרת מומט הוא מלא ע"מ שרומם שנסתנה בסמיכות לשוא, שרומם אחר
(לעיל ל"ז י"ד), או משקל גס
במוכרת פעול בפלס
על המלי, וזורה בעצם על המלי, עם אלפעמי' אין הכוונה על המלי,
מוט, רק על הרבוי המופלג, והואאל אליו האורש הזה להפלת
הרבי על דרך גחמא עד קנה האחרון כמו מלא ביתו כסף והנכ (במדבר כ"ח י"ח כ"ד י"ג),
הכוונה על הרבוי המופלג מהכסף והנכ מאפס מקום להניח עוד, ועל כוונה זאת הואאל גם
לדברים אחרים, ויפל מלא קומתו ארנה (שמש א' כ"ח כ'), וכ' הרד"ק בשרשים שרש מלא
שכן הואאל לקטן הדברים כי הוא דומה למלי, אשר יקרא עליו מלא רעים (ישעי' ל"א ד'),
אמנם לדעתי מלת יקרא תורה על הקטן אבל מלת מלא לא יורה רק על הרבוי כמו המק
רעים, אך גדול כמו ממלת המון שורה על הרבוי אין למעלה ממנו, והכוונה פה כי גוים
רבים ינאו ממנו, כ"פ הראב"ע, וכן תרגם י"ע, וכן מתורגם בל"א, ואנקלוס תרג' ובטוהי
יהוה שליטין בעמטיא, לא תרגם כפי כוונת המלות: (כ) ויברכם ביום ההוא לאמור כך
יברך ישראל לאמר ישמך וגו', ב' פעמים לאמר שנאמרו פה לא יתישבו לפי דעת המוכרתי
לאמר לאחרים, אולם לפי מה שכתבנו באורו בהקדמה, שורה בכל מקום על לשון האומר
מוט יתישבו עליהם, כי הראשון יודיע לשון ברכת יעקב ודבריו ממש ומתחיל כך וגו', והשני
ברכת בני ישראל ולשונם ממש ומתחיל ישמך וגו', והנה עיקר המליצה ראוי להיות כן, ויברכ'
ביום ההוא ויאמר כך יברך ישראל ויאמר ישמך וגו', הראשון לשון ימיד על יעקב ולשון
עבר לספר מה שנעשה כבר והשני לשון רבים ועתיד להודיע איך שיברס
ביומים הבאים, אך לפי שהמקור בבאו עם אחת מלותיו בכל"ס יבא במקום העבר והעתיד,
וסין בו הודאות המין והמספר, לכן נחר בו המליץ העברי להשתמש בו בכל עניניו, וזוהו
ענין המון והעין והעקפד בכל עקום לפי ענינו: ישראל, עם ישראל, כ"פ הראב"ע וכן
עתרנס

כא ויאמר ישראל אל יוסף הנה
 אנכי מת והיה אלהים עמכם
 והשיב אתכם אל ארץ
 אבותיכם: כג ואני נתתי לך
 שבם אחד על אחיך אשר
 לקחתי מיד האמרי בחרבי
 ובקשתי: פ רביעי

(כא) ישראל שפראך צו
 יוסף, איך ווערדע נון
 שטערבען, גאטט ווירד
 אבער מיט אייך ויין, אונד
 אייך אין דאן לאנד אייערער
 פאטער צוריקבריינגען:
 (כג) איך געבע דיר איינען
 טהייל צום פאראויז פאר
 דיינען ברידערן: דאס איך
 פאן דער האנד דען אמורי
 אבגענאממען, דורך טיין
 שווער, אונד דורך טיינען
 באגען: יעקב

ויקרא

תרגום אונקלוס

רשי

(כא) ואמר ישראל ליוסף הנה
 מאת ויהא מיטרא דיי בסערבון
 ונתוב נתבון לארעא דאבהתבון:
 (כג) ואנא יהבית לך חולק חר יתיר
 על אחיך די נסיבית מיך דאמורא
 בצלותי ובקעגתי:

(כב) ואני נתתי לך אתה טורח להתעסק
 בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה
 ואי וזו שכס שכאמר ואת עלמות יוסף אשר
 העלו ממזרים קברו בשכס (יהושע כ"ד): שכס
 אחד על אחיך. שכס ממש היא תהיה לך חלק
 אחד יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי
 כשהרגו שמעון ולוי את אחי שכס נתכנסו כל
 סביבותיהם להודות להם וחגר יעקב כלי
 מלחמה כנגדן. ד"א שכס אחד היא הנכורה
 שיטלו בניו ב' חלקים. שכס ל' חלק הוא
 כמרעו והרנה יש לי דומי במקרא כי תשיתו שכס (תהלים כ"א). תשית שונאי לפני
 לחלקים. חלקה שכס (שם ס'). דרך ירמחו שכמה, (הושע ו') איש חלקו לעבדו שכס אחד
 (נפני ג'): אשר לקחתי מיד האמורי. מיד עשו מעשה אמורי. ד"א שהיה נד אחי
 באמורי פו: בחרבי ובקשתי. היא חכמתו ותפלתו:

וקרא

באור

מתורגם ב"א, ופי' כך אל יוסף ידבר כי המתנדך בורשו יחשב שמתנדך גם זו: בדיברך
 ישראל, איש איש את בנו: לאמר ישמך וגו', כשירצה אחד מישראל לבדך את בנו יאמר
 ליוסף אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים לפני מנשה, באמרו יוסף אלהים
 באפרים וכמנשה, וכן לשון שמה נופל בדברים, ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם (שמות
 ג"א א'), ואת התורה אשר שם משה (דברים ד' מ"ד), שמה בפיהם (שם ל"א י"ט).
 (הרשב"ם), וכן פי' הראב"ע ורש"י והרמב"ן, ועם שכבר הודיע דבר זה, כלל עוד כל
 הענין שפרט בסוף דבריו בקונר דברים, כאשר אמרנו בהקדמה, שכן דרך מליכת הכתובים,
 ולכן הוסיף המתרגם האשכנזי מלת (אלוה) בתרגומו, שהיא מלה הטפלת ב"א על חזרת
 הסיפר פעם שנית בסוף בקונר דברים: (כא) הנה אנכי מת, ויודע אני שאשרי מותי יהי
 אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם לאחר ד' מאות שנה שכאמר לאברהם: (כב) ואני
 וגו'. באותה הארץ נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי
 לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובני עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי במלחמת
 יהושע, ואף על פי שכתוב ביהושע לא בחרנך ולא בקשתך (יהושע כ"ד י"ג), אותו ססוק
 בשני מלכי האמורי מדבר וכשן אמרו חכמים גרעה לא עברה את הירדן וכתיב ביהושע ואשכס
 (1) מה א 45 לפניכם

ויחי מו

באור

לפניכם את הנדעה ותגדש אותם שני מלכי האמרי לא בחרבך ולא בקשתך (שס), זכותו של
יעקב גרס להם* (הרשב"ם), ואני אומר כי אף שפשטות לשון הכתוב יורה כדכריו, עכ"ל
הואיל ורובה להעזר מדברי חז"ל, אומר כי הם כנגדו, כי עם אמרו כי הנדעה לא עברה
את הירדן, לא כוונו בזה לומר שלא הויקה רק את האמרי היושב מעבר לירדן, כי בפי אמרו
שעמדה מלד זה של ירדן חרקה את הארם ללד האחר, וכן אמרו חז"ל שתי נדעות היו אחת
של משה ואחת של יהושע, באופן שהנדעה הויקה גם את ארצ' העמים אשר מעבר לירדן
מערה, ויותר מזה כי מנאנו בתורה מפורש הפך זה, ושלחתי את הנדעה לפניך וגרשה את
החוי את הכנעני ואת החתי ולפניך (שמות כ"ג כ"ח), ולכן צריכי אנו לפר' כוונת יהושע
באמרו רק שני מלכי האמרי בעבור חוקתם ומקפס יותר מכל ז' העמים, ולולי הנדעה שערה
לכלותם לא הי' סיפוק בידם לכלותם כמו שהעיד הכתוב ואנכי השמדתיו את האמרי מפניהם
אשר כננה אחים גבהו ומסן הוא באלוהים (עמוס ב'ט'), גם כוונת לא בחרבך ולא בקשתך
איננה כדכריו שלא אחזו חרב וקשת בידם רק הנדעה כלתה אותם, כי הוא נגד פשטו של
מקרא, ויאסף סיחון את כל עמו ויבא לקראת ישראל המדברה ויבא יהה וילחם בישראל,
ויכהו ישראל לפי חרב (במדבר כ"א כ"ג וכ"ד), הנה נאמר בפירוש לפי חרב, וכן בעגו נאמר
ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי (שם ל"ד), אבל הכוונה לא בחרבך ולא בקשתך כמו
שפי' ס' הרד"ק ח"ל פי' אס' לא הי' עזר הא' והוא על דרך כי לא בקשתי אבטח ומרבי לא תושעני
(תהלים מ"ד ז') עכ"ל, והי' גם הכוונה על הסנה לא בסנת חרבך וקשתך, ופה הכוונה
על העי' כי באמת היתה מלחמתם בחרב וקשת, והראב"ע מפרש שהזכיר האמרי בעבור
שאין נשבעה גויס חוק כמוהו הלא תראה אחר שנהרגו שני מלכי האמרי הגדולים אשר יהושע
לתת אחטוביך האמרי (יהושע ז' ז') עכ"ל, אבל הישוב מכולם הרמב"ן ח"ל ועם מיד
האמרי כי ישראל לקחו הארץ תחלה מיד האמרי כי סיחון ועגו שני מלכי האמרי היו והמלחמה
הראשונה והגדולה שהיתה להם נכנשו הארץ היתה לבנו של יוסף עם האמרי היא מלחמת
יהושע עמוס (שהי' מורעו), ובס' נעשה הנס הגדול כדכתיב אז ידבר יהושע לה' ביום תתה'
את האמרי לפני בני ישראל וגו' (שם י"ג י"ג), ומיד האמרי הי' חלק ובתלה לבני יוסף כמו
שכתוב וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה ויורש את האמרי אשר ביה (במדבר ל"ג ל"ט).
וגם בני אפרים נחלו בגבול האמרי כמו שכתוב ויחל האמרי לשבת בהר חרם באילת
ובנעלבים ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס (שופטים א' ל"ה) עכ"ל, היוצא מכל זה כי
הרמב"ן והרשב"ם והראב"ע פי' כוונת הפסוק על חלק הנכורה אשר נתן לו, וגם רא"י פי'
באחרית דבריו בן, ושם לשון חלק כמו חלקה שם (תהלים כ' ח' וק"ח ח'), ובתב
הרד"ק בשרשים שרש שם שהוא מענין על שם שניהם (לעיל ט' כ"ג), שהוא החלק מה
שעל הכתף שהוא כנגד הנזאר יקרא שם, כי תשיתו שם (תהלים כ"א י"ג), ללד אחד
ולפאה אחת, דרך ירחו שכמה (הושע ז' ט'), על דרך אחת וכל אחד, לעבדו שם אחד
(נפני' ג' ט'), כלב אחד ונדעת אחת, והכל ענין אחד, כי הכתף נקרא כל ופאה,
זכן הפאה נקראת כתף ולכתף השנית (שמות כ"ז ט"ו ול"ח ט"ו), וכן ת"א חילק חד, וכן
מתורגם בל"א, אבל הפי' של המפרשים על עיר שם, מלמד שהוא רחוק מפשטו של
מקרא, הנה גם מלת אחד לא איך אחריו, כי שם ענש פרטי לא יתחדש שם המספר, ואין
לפרש כי אחד שב על חלק הנחסר בכתוב ולא על מלת שם, כפי הנראה מלשון ח' של רש"י,
והי' שעורו נתייך שם, חלק אחד על אחד, דח"כ ראוי להיות שם נטעם מפסיק, נחתי,
בא עבר במקום ביטוי כדרך הכתוב ובאורו הנני נתן לך: אחר, בא נפתח גם בלא
במיכות, אך תמיד יהי' באמצע המאמר, ומלת אחד תבא בסוף המאמר אף בלא חס"ף,
ועיין דקדוקו ומסקלו בפסוק כאחד מוט (לעיל ג' כ"ב), ובפ' תולדת בפסוק כמעט
שם אחד העם (שם כ"ו י'), על אחר, יתר על אחד: אשר לקחותי, בא
עבר במקום עתיד, בן פי' הראב"ע והרשב"ם, והראב"ע כתב עוד ח"ל ואל תתמה על
מלת לקחתי כי לאמר שהשם נתנה בפה לאברהם הסימננו שהוא שלהם וכן נאמר ליעקב
לך אתננה ולורעך (גם כ"ח י"ג): בחרב וקשת, הרשב"ם והרמב"ן והראב"ע
פי' כפשוטו, והכוונה חרב וקשת של הלוחמים נעת כינוש הארץ, וכן מתורגם בל"א:

מש
ויחי
את
היק
מש
מש
מי
מי
מי
מי
מי
מי
מי
מי
מי